УДК 338.242.2
DOI: https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.18.8

Другова О.С.
кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2404-1910

Druhova Olena
Kharkiv National University of Economics

МЕТОДИ ОЦІНКИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

EVALUATION METHODS AS TOOLS OF STRATEGIC DEVELOPMENT OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES

У статті досліджуються методи оцінки доданої вартості капіталу та їх роль у стратегічному розвитку підприємств харчової промисловості. Розглядаються сучасні підходи до визначення ефективності використання капіталу на основі доданої вартості, розглядаючи їхню пристосованість для конкретного сектору. Стаття висвітлює значення оцінки доданої вартості капіталу як ключового інструменту стратегічного управління. Обґрунтовано, як ці методи можуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності підприємств у харчовій промисловості, забезпечуючи оптимальне використання ресурсів та підтримуючи стійкий розвиток. В статті аналізуються практичні випадки застосування методів оцінки доданої вартості капіталу на підприємствах харчової промисловості, що дозволяє зрозуміти конкретні вигоди та виклики, пов'язані з їх впровадженням. Сформовано вибірку для розрахунку показника EVA, до якою було обрано 16 підприємств різних галузей харчової промисловості. Запропоновано шляхи оптимізації використання капіталу в харчовій промисловості для досягнення стабільного та стійкого розвитку.

Ключові слова: *методи, стратегічний розвиток, промисловість, оцінка, економічна додана вартість, капітал.*

The purpose of the article is a detailed study and assessment of the methods of assessing the added value of capital as tools aimed at the strategic development of enterprises in the food industry. In the course of the study, the authors seek to determine the optimal approaches to measuring the efficiency of capital use in the context of the food industry, in particular, by assessing the added value. The main tasks include the analysis of modern methods, their application in practice and determination of their potential to support strategic decisions. The article examines the issue of the efficiency of capital management at food industry enterprises through the prism of methods of assessing added value. The authors define economic added value as a key indicator of the success of enterprises and national economies as a whole. Research methodology includes: analysis of literary sources, comparative analysis of methods, analysis of recent research, formulation of problems and goals. The analysis of recent studies shows that although there are certain methodologies for assessing added value, domestic practice does not yet have a methodology adapted to the needs of different users and the specifics of business. The article highlights the concept of economic added value (EVA) as a key indicator of the performance of food industry enterprises. The main emphasis is on EVA calculation methods that take into account net operating profit after tax, weighted average cost of capital and invested capital. The authors indicate that the success of the enterprise is determined by the extent to which the profit exceeds the profitability of alternative investments. It is noted that the calculation of EVA takes into account not only the fee for using borrowed capital, but also own capital. Thus, the enterprise must ensure profitability, which allows to create additional value. The article contains an analysis of the results of EVA calculations for several food industry enterprises during 2019–2022. The diversity of results, dynamics of changes, as well as negative trends for some enterprises are noted. The practical value of the obtained results for food industry enterprises is: assessment of the efficiency of the enterprise, promotion of strategic capital management, investment selection criteria, etc. Practical tools for use in financial management and strategic planning for food industry enterprises are also provided.

Key words: *methods, strategic development, industry, evaluation, economic added value, capital.*

Постановка проблеми. Харчова промисловість в сучасному світі стикається зі значними викликами і конкурентною боротьбою. Для того щоб підприємства цієї галузі могли ефективно конкурувати на ринку, їм необхідно вдосконалювати свою діяльність та розвивати стратегії, що відповідають вимогам ринкової кон'юнктури. Економічна додана вартість є важливим економічним показником, який визначає успішність підприємств і національних економік. Її збільшення є стратегічною метою для досягнення сталого економічного розвитку. Підприємства та країни, які активно працюють над підвищенням своєї економічної доданої вартості, мають всі шанси на успіх у глобальному економічному середовищі. Оцінка є ключовим елементом стратегічного розвитку, адже вона дозволяє аналізувати існуючий стан підприємства, визначати його сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози, які йому загрожують. Та на сьогодні у вітчизняній практиці досі не розроблено адаптованої до потреб різних користувачів інформації чи особливостей ведення бізнесу методики оцінювання ефективності діяльності підприємства. Тому процес розробки методики розрахунку доданої вартості підприємства, який базувався б на кращих досягненнях економічної науки та світової практики та враховував би національні особливості діяльності та попит на управлінську інформацію, потребує подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні підходи та наявні методи розрахунку показника доданої вартості розглянуто у роботах Голов С.В., Давидова О.І., Івашковської І.В., Мозенкова О.В., Мороза Ю.Ю., Прохорова К.О., Рудь В.В., Пушкар О.І., Міщенко В.А. та ін. Проте існування багатьох невирішених питань, велика кількість обговорюваних теоретичних аспектів, а також важливість їх практичного застосування свідчать про необхідність подальших досліджень методичних підходів до оцінки доданої вартості капіталу в рамках стратегічного розвитку підприємства в конкурентному середовищі.

Формулювання цілей статті. Незважаючи на велику кількість досліджень у цьому напрямку, актуальним досі є наукове узагальнення існуючих методів розрахунку доданої вартості, їх порівняльний аналіз, оцінювання переваг та недоліків та адаптація їх до особливостей використання у діяльності підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу. В умовах постійних змін у світовій економіці та конкурентному середовищі харчової промисловості, ефективне управління капіталом стає критичною складовою стратегічного розвитку підприємств. Методи оцінки вартості капіталу виявляються необхідними інструментами для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень. У цій статті розглянемо різні методи оцінки вартості капіталу та їхню роль у стратегічному розвитку харчової промисловості. Останнім часом велика увага приділяється дослідженню методів оцінки ефективності діяльності підприємств. Один із таких методів базується на використанні показника економічної доданої вартості (EVA). Цей показник дозволяє проводити оцінку поточних та майбутніх перспектив розвитку підприємств. Теоретичні аспекти визначення EVA розглянуті у працях іноземних та вітчизняних вчених [1].

Вперше концепцію використання EVA в корпоративному управлінні фінансовими установами запропонували працівники американської консалтингової компанії Stern & Co – Д. Стерн та Б. Стюарт – на початку 90-х років XX століття. Цей показник використовувався для прийняття управлінських рішень та ефективного управління фінансовою компанією.

У своїх теоретичних працях вчений І. Іванов розглядає питання визначення економічної доданої вартості в контексті управління фінансовими ресурсами в умовах сучасної економіки України. Він акцентує увагу на тому, як EVA може бути використана для оптимізації використання капіталу та підвищення прибутковості [6].

В своїх спільних дослідженнях вчені Д. Петренко та І. Шевченко аналізують приклади успішного впровадження EVA в практику управління в українських фінансо-

вих установах. Вони розглядають не лише економічні аспекти EVA, але і вплив цього показника на стратегічне планування та прийняття управлінських рішень.

Зараз EVA широко впроваджується для оцінки діяльності фінансових установ у США та провідних європейських країнах. Економічна додана вартість розглядається як показник внутрішньо-фірмової ефективності та вартості, що створюється компанією протягом певного періоду з позиції її власників.

Діяльність підприємства вважається успішною для власників, якщо прибуток перевищує прибутковість альтернативних вкладень. Розрахунок EVA враховує не лише плату за користування позиковим капіталом, але й за користуванням власним. Таким чином, підприємство повинно забезпечити рентабельність, яка дозволяє не лише отримувати віддачу від інвестованого капіталу, але й створювати додаткову вартість [2; 3].

EVA є показником річної рентабельності підприємства, визначаючи, наскільки чистий прибуток перевищує вартість капіталу, вкладеного для його отримання. Існують різні методи розрахунку економічної доданої вартості:

$$EVA = NOPAT – WACC * IC, \quad (1)$$

де: NOPAT – чистий операційний прибуток після сплати податків;

WACC – середньозважена вартість капіталу;

IC – інвестований капітал.

Наступним є спосіб:

$$EVA = (r – WACC) * IC, \quad (2)$$

де: r – прибуток на капітал підприємства [3].

Ще одна методика розрахунку показника EVA полягає в наступному:

$$EVA = (ROCE – WACC) * CE, \quad (3)$$

де: ROCE- рентабульність використаного капіталу

CE – власні оборотні засоби (capital employed).

Якщо підприємство вибирає показник EVA для оцінки ефективності своєї діяльності, то основне завдання полягає в підвищенні цього показника. Це може бути досягнуте шляхом застосування наступних заходів для підвищення ефективності діяльності підприємства:

1. Розширення асортименту продукції (робіт, послуг) та освоєння нових ринків для збільшення прибутку при використанні існуючого об’єму капіталу.

2. Ліквідація збиткових або недостатньо прибуткових сфер діяльності для збільшення об’єму капіталу, що використовується, при збереженні прибутку на поточному рівні.

3. Зміна структури капіталу для зменшення витрат на його залучення [4].

Отже, визначивши сутність показника економічної доданої вартості (EVA) та основні методи його розрахунку, можна прийти до висновку, що цей показник становить критерій оцінки прибутковості підприємства, що дозволяє власникам оптимально управляти інвестованим капіталом. Таким чином, використання показника EVA сприятиме підвищенню якості оцінки ефективності діяльності підприємства.

Наведемо розрахунок показника EVA для підприємств харчової промисловості (табл. 1). До вибіркової сукупності було обрано по 4 підприємства з таких галузей харчової промисловості України як: кондитерська, молочна, хлібопекарська, безалкогольних напоїв. Харчова промисловість є однією з найважливіших галузей в Україні.

Незважаючи на ведення війни, сфера харчової промисловості залишається однією з найоптимістичніших українських галузей переробки. З одного боку, учасники цього сектора також відчули значні втрати через руйнування ланцюгів постачання та блокування морських шляхів експорту, а в окремих регіонах стали свідками пошкодження виробничих потужностей. З іншого боку, галузь харчової переробки виявляє відносну стійкість порівняно з іншими галузями економіки. Сектори, які задовольняють базові потреби населення, користуються постійним попитом як на внутрішньому ринку, так і за його межами.

Підприємства харчової промисловості забезпечують продовольчу безпеку країни та її населення продуктами першої необхідності. Враховуючи те, що більшість витрат населення припадає на закупівлю продуктів харчування (до 60%), ця галузь включає, серед іншого, найважливіше в структурі національної економіки. Ефективний, високопродуктивний, постійний розвиток харчової промисловості є пріоритетним у забезпеченні економічної безпеки держави досягнення високої конкурентоспроможності країни.

Таблиця 1

Розрахунок EVA підприємств харчової промисловості

№	Підприємство	Роки			
		2019	2020	2021	2022
1	КИЇВСЬКА КОНДИТЕРСЬКА ФАБРИКА	-78842,8	-52629,4	-91865,7	-209273,9
2	ВО Конті	-146213,9	-111079,0	-105447,6	-170404,0
3	Домінік	4694,8	-13793,8	-17084,9	-10692,5
4	ХБФ	44264,7	-39380,8	-69000,2	-20669,2
5	Яготинський маслозавод	92204,6	179547,0	95041,8	34238,8
6	Золотоніський маслоробний комб	45218,2	-48093,1	-70757,0	48093,3
7	Купянський МКК	-15189,3	-24499,3	1433,8	-5337,9
8	Пирятин сирзавод	74133,4	-30041,0	-74084,9	20675,0
9	Конотопський хлібокомбінат	-556,7	-677,2	-958,6	-946,6
10	Новоград-Волинський хлібозавод	1957,7	2455,4	2545,3	277,9
11	Василівський хлібокомбінат	-3793,6	-3686,2	-3767,0	-9686,8
12	Концерн Хлібпром	-87181,8	-62198,8	21528,1	-35053,7
13	Миргородський завод мінвод	-4309,5	16276,2	88820,7	15726,1
14	Моршинський завод мінвод Оскар	-23786,6	10052,0	136136,7	5572,9
15	Оболонь	-457213,1	-771023,1	-126758,9	-104699,4
16	УКРПИВО	-150,1	-166,4	-166,1	-163,7

Джерело: сформовано автором

На рис. 1 представлена динаміка показника EVA по роках.

Аналіз отриманих даних з розрахунку економічної доданої вартості (EVA) для ряду підприємств протягом періоду 2019–2022 років надає можливість визначити тенденції та особливості їхньої фінансової продуктивності. За результатами таблиці, можна зробити наступні висновки:

– різноманіття результатів. Різні підприємства мають відмінні показники EVA, що вказує на різний рівень ефективності їхньої діяльності. Деякі підприємства виявляють негативні значення EVA, що свідчить про труднощі у створенні додаткової вартості;

– динаміка в часі. Деякі підприємства показують зміну EVA протягом періоду. Наприклад, збільшення EVA у 2020 році для Миргородського заводу мінвід та Моршинського заводу мінвод Оскар;

– несприятливі тенденції. Деякі підприємства, такі як Оболонь, показують значні негативні значення EVA протягом усього розглянутого періоду, що може вказувати на проблеми у фінансовій управлінській стратегії;

– позитивні аспекти: Деякі підприємства, такі як Яготинський маслозавод та Новоград-Волинський хлібозавод, виявляють стабільні або позитивні значення EVA, що може бути індикатором успішності їхньої стратегії [5].

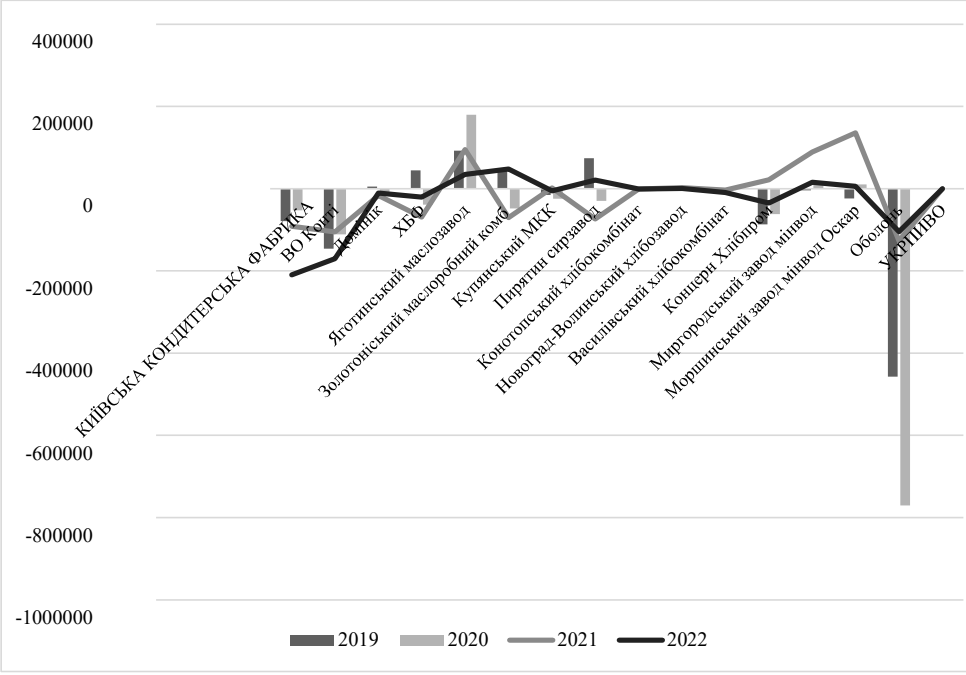

Рис. 1. Динаміка показника EVA по роках

Джерело: сформовано автором

Висновки. Сучасні умови ведення бізнесу надають управлінцям необмежену самостійність у прийнятті будь-яких управлінських рішень та методах вирішення проблем. Ефективні, своєчасно прийняті, відповідні стратегії підприємства рішення є базисом його успішного функціонування та бізнесу загалом. Найчастіше прийняття рішень ґрунтується на аналізі поточної роботи підприємства, його результатів, досягнень та слабких сторін. В українському бізнесі 90 % методик оцінювання діяльності підприємства прийнято будувати на показнику чистого прибутку. Більш ефективним показником, який використовується у діяльності міжнародних корпорацій, є показник доданої вартості.

Економічна додана вартість є важливим інструментом для вимірювання ефективності підприємства та управління його капіталом. Використання цього показника дозволяє власникам та управлінцям приймати обґрунтовані рішення щодо оптимізації діяльності та забезпечення стійкого росту компанії. Зрозуміння сутності та методології розрахунку EVA є важливим елементом сучасного корпоративного управління, спрямованого на досягнення високої ефективності та конкурентоспроможності. Управлінське рішення, прийняте на основі результатів цього показника, дозволяє підприємству підвищити інвестиційну привабливість, розвиватись відповідно до обраної стратегії.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук О. Особливості застосування показників доданої економічної вартості і рентабельності капіталу на основі моделей EVA та RAROC. *Економічний аналіз*. 2011. № 8.
2. Короленко М.В., Добровольська Я.В. Економічна додана вартість в системі управління підприємством. URL: https://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Economics/10_82108.doc.htm
3. Мартін Джон Д., Петті Вільям Дж. VBM – управління, що базується на вартості. Корпоративна відповідь революції акціонерів / пер. з англ.; за наук. ред. О.Б. Максимової, І.Ю. Шарапової. Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2006. 272 с.

4. Голов С.В. Облік і звітність на основі концепцій доданої вартості. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 8-9. С. 2–13.

5. Давидов О.І., Моделі доданої вартості підприємств: економічний зміст та особливості побудови. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 28. С. 167–172.

6. Шевченко А.А., Петренко О.П., Кравченко Ю.І. Сучасний стан функціонування фондових бірж в Україні. *Modern Economics*. 2021. № 27(2021). С. 228–234. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V27(2021)-32

References:

1. Kovalchuk O. (2011) Osoblyvosti zastosuvannia pokaznykiv dodanoi ekonomichnoi vartosti i rentabelnosti kapitalu na osnovi modelei EVA ta RAROC. *Ekonomichnyi analiz*, no. 8.

2. Korolenko M. V., Dobrovolska Ya. V. Ekonomichna dodana vartist v systemi upravlinnia pidpryiemstvom. Available at: https://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Economics/10_82108.doc.htm

3. Martin Dzhon D., Petti Viliam Dzh. (2006) VBM – upravlinnia, shcho bazuietsia na vartosti. Korporatyvna vidpovid revoliutsii aktsioneriv / per. z anhl.; za nauk. red. O. B. Maksymovoi, I. Yu. Sharapovoi. Dnipropetrovsk: Balans Biznes Buks, p. 272.

4. Holov S. (2015) Oblik i zvitnist na osnovi kontseptsii dodanoi vartosti. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 8-9, pp. 2–13.

5. Davydov O. I. (2017) Modeli dodanoi vartosti pidpryiemstv: ekonomichnyi zmist ta osoblyvosti pobudovy. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, no. 28, pp. 167–172.

6. Shevchenko A., Petrenko O., Kravchenko Y. (2021) The current state of functioning of stock exchanges in Ukraine. *Modern Economics*, no. 27(2021), pp. 228–234. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.no27(2021)-32